

Yabancı Kökenli Bilişim Terimlerinin Yazılışları

Prof. Dr. Şükrü Halûk AKALIN

Toplumun geniş kesimlerinin ilgisini çeken bazı bilim dallarının terimleri, günlük dile de geçerek kullanım alanını genişletebilmektedir. Yaşadığımız büyük deprem felâketlerinin ardından *tetiklemek*, *ötelemek* gibi yer bilimi ve deprem bilimi terimleri, bugün artık yazı dilimizde yalnızca deprem ile ilgili yazı, haber ve konuşmalarda değil, siyasetten sanata, spordan ekonomiye kadar pek çok alanda ve günlük dilde yaygın biçimde kullanılmaktadır. Ekonomik konulardaki terimlerin bir bölümü de günlük dilde kullanılmaktadır.

Bilişim araçlarının hayatımızın her alanında kullanılması ve bilişim uygulamalarının pek çok bilim dalında kendisine yer bulması sayesinde bilişim terimleri daha da yaygınlaştı. Bilişim terimleri içerisinde Türkçe kökenli olanların yaygınlaşmış olması, bu alanda çalışan bilim adamlarının Türkçe konusunda özenli ve duyarlı davranmaları sonucundadır. Bu çalışmalarla birlikte Türkçe bilişim terimleri yaygınlaşmış, gerek bilimsel çalışmalarda gerek yazılım ve donanımlarda geniş bir kullanım alanı kazanmıştır.

Bu olumlu ve sevindirici duruma karşılık, bilişim teknolojisindeki hızlı gelişme, yeni terimlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bunun bir sonucu olarak da her yeni yazılım ile birlikte yabancı kökenli yüzlerce yeni terim Türkçeye girmeye başlamıştır. Bu terimlere karşılık bulma çalışması yürütülmesine karşılık pek çok terim, Türkçeye yerleşmiştir. Elbette, hiçbir dil saf değildir, her dilde başka dillerden alınmış sözler bulunmaktadır. Ancak, bir bilim dalındaki terimlerin büyük bir bölümü yabancı kökenli ise, burada bir olumsuzluk söz konusudur. Bu olumsuzlukların başında, söz ve terim varlığının görüntüsü gelmektedir. Ne yazık ki, bilişim terimlerinde yabancılaşma, bugün artık rahatsız edici boyutlara ulaşmıştır. Özellikle son yıllarda, bilgisayar dergilerinde özensiz dil kullanımının yanı sıra yazılarda, haberlerde ve reklamlarda İngilizce kökenli bilişim terimlerine yaygın biçimde yer verilmesi, bilişim alanında yapılan terim çalışmalarını gölgelemektedir. *Bilgisayar*, *yazılım*, *donanım*, *yazıcı* gibi Türkçemize kazandırılmış ve herkesin benimsediği çok güzel terimlerimizin yerine ara sıra da olsa *computer*, *software*, *hardware*,

printer gibi yabancı kökenli terimlerin kullanılması düşündürücüdür.

Bilişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeye bağlı olarak bilgisayar dergilerinin zamana karşı yarıştıklarını, yeni ürünleri, yeni yazılımları tanıtmak için hızlı davranmaları gerektiğini tahmin etmek zor değil, ama bu konuda biraz dikkatli davranmak, terimlerde seçici olmak da zor bir iş değildir. Hemen her meslekte insanın okuduğu bilgisayar dergilerinde kullanılan yabancı terimler, bilişim Türkçesinin giderek yabancılaşmasına yol açmaktadır.

Yabancı kökenli terimlerin kullanılması, beraberinde birtakım olumsuzluklar getirmektedir. Bu olumsuzlukların başında, *Türklizce* diye adlandırılan karma bir dilin ortaya çıkmasıdır. Türkçenin bilim dili olarak gelişmesi için, hemen her bilim dalında dilimizin öz kaynaklarıyla beslenen bilim terimlerine gerek bulunmaktadır. Terimlerin çoğunluğu yabancı dillerden alıntıysa, o bilim dalında Türkçe öğretim yapmak güçleşir. Zaten, ülkemizde yabancı dille yapılan öğretim, Türkçenin bilim dili olarak gelişmesinde en büyük engeli oluşturmaktadır. Yabancı dille veya yabancı dilde öğretimin yanlış olduğu, doğrusunun yabancı dil öğretimi yüksek sesle dile getirilmesine rağmen ne yazık ki hâlâ devlet okullarımızda ve özel okullarımızda yabancı dille öğretim sürdürülmektedir.

İngilizce kökenli terimlerin Türkçe ek almadan tek başına kullanılması, metnin söz varlığının görüntüsünü bozmaktadır. İngilizce bilenler veya metinde geçen terimi anlayanlar için sorun olmayabilir, ancak İngilizce bilmeyenler ve yabancı kökenli terimi anlayamayanlar, bilgisayar terimleri sözlüğüne başvurmak zorunda kalmaktadır. Bilgisayar terimleri sözlüğü olmayanlar ise İngilizce sözlüğe bakıp terimlerin anlamını bulmaya çalışmaktadır. Türkçe yazılan bir metni anlayabilmek için İngilizce sözlüğe başvurmak son derece ilginç...

Terimlerin yabancılaşması ve İngilizce kökenli terimlerin kullanılması, yazmada ve okumada yeni sorunların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Türkçenin ses ve biçim yapısına aykırı terimler, genellikle özgün biçimleriyle Türkçe metinlerde yer almaktadır. Bu terimlerin Türkçe ekler alması sonucunda tuhaf, gülünç ve düşündürücü durumlar ortaya çıkmaktadır. Özgün biçimleriyle yazılan İngilizce terimlere, daima özgün okunuşları göz önünde bulundurularak ekler getirilmektedir. Kimi eklerin ses yapısı, eklendiği İngilizce terimle uyumlu olmaktadır, ancak İngilizcede ses değerleri farklı harflerin bulunduğu terimlerde sorun yaşanmaktadır.

Bilgisayar dergilerinden seçtiğimiz çeşitli örnekler üzerinde duracağız.

Web'de sörf yaparken sürekli karşınıza çıkan *banner'lar* gelirinizi arttırıp, hayatınızı kolaylaştırabilir (*PC Net*, Aralık 2002, 128).

Yabancı Kökenli Bilişim Terimlerinin Yazılışları

Hacker'lara geçit yok. *Hacker'lardan*, Casus Programlardan, Virüslerden, Hırsızlardan Korunun (PCWORLD, Kasım 2003, kapak).

InfoHacking.com Hacker'ları Selamlıyor. ... Üretim için kullanılan bir *server'daki*, *web sitesini* bozmak ve *hack* etmek için çağrıda bulunuyor (PCWORLD, Kasım 2003, 19).

Kevin Mitnick Dünya'nın en ünlü *hacker'larından* biri (PCWORLD, Kasım 2003, 35).

4 *GByte'lık Microdrive*. ... 4 *GByte'lık* yeni mini sabit disk fuarda piyasaya sunulacak (CHIP, Eylül 2003, 16).

Bu örneklerde geçen *web*, *program*, *virüs*, *site* gibi yabancı kökenli sözler dilimize bilişim teknolojilerinden çok daha önce girmişti. Alfabemizde *w* harfi olmamasına karşılık, *web* sözünün dilimizde özgün yazılışıyla kullanılmasının yaygınlaştığına tanık olduk. *Virüs*, *site* gibi sözlerin de Türkçenin ses özelliklerine uydurularak kullanıldığını görüyoruz. İngilizcedeki özgün yazılışıyla dilimize geçen *site* sözü, dilimizde /sayt/ olarak özgün biçimiyle değil, Türkçe yazıldığı gibi okunmaktadır. Bu nedenle yukarıdaki örnekte *sitesini* biçiminde yazılmıştır.

Surf, İngilizcede 'kıyıya çarparak çatlayan dalgalar; çatlayan dalgaların köpükleri; dalgalar üzerinde tahta ile kıyıya doğru kaymak' anlamında denizle ilgili söz olarak kullanılırken, bilişim terimi olarak da ağ sayfaları arasında dolaşmak anlamını kazanmıştır. Ancak sözün söylendiği gibi, *sörf*, *sörfçü* biçimlerindeki yazılışlarda sorun çıkarmamıştır. Buna karşılık, *banner'lar*, *hacker'lara*, *hacker'ları*, *server'daki*, *GByte'lık*, *chat'leşmek* sözlerinde hem yazılışta hem de okunuşta özgün biçimler etkin durumdadır. Metni doğru okumanız için bu sözlerin İngilizcedeki özgün yazılışlarını ve söylenişlerini bilmemiz gerekmektedir. Bu, Osmanlı Türkçesinde bir yüzyıl önce yaşanan durumu çağrıştırmaktadır: Dildeki yabancı öğeler o kadar çoğalmıştı ki, dönemin yazı dilini doğru okuyup anlayabilmek için Türkçenin yanı sıra Arapça ve Farsça dil bilgisi kurallarını da bilmek gerekmektedir. Şu anda yaşadığımız durum da buna benzemektedir. Türkçe bir metni doğru okumak ve yazmak için Türkçenin kurallarının yanı sıra İngilizcenin dil bilgisi kurallarından da haberdar olmanız gerekmektedir. *Banner*, *hacker*, *server* sözlerinin son ünlüleri e'nin İngilizcedeki ses değerinin /i/ olması, Türkçe eklerin yabancı ses değerine göre kalın ünlülü olarak getirilmesine yol açmaktadır. *Byte* biçiminde yazılan terimin /bayt/, *chat* sözünün de /çet/ okunması, bu sözlere getirilen eklerin özgün söylenişine göre yazılmasına yol açmaktadır. Ekten önce kesme işareti de konmakta, sözlerin yazılışlarıyla okunuşları arasındaki ayrılığa işaret edilmektedir. Böylece Türkçe eklerin İngilizce terimlere doğrudan doğruya

eklenmesinde yaşanan sorun, eklerin terimlerden kesme (') işareti ile ayrılması gibi yeni bir yazım sorununu gündeme getirmiştir. Kesme işaretinin nerelerde kullanılacağı TDK *İmlâ Kılavuzu*'nda yedi madde hâlinde belirtilmiştir. Yedi durumdan ancak, *Nice'ler*, *Lille'li*, *Bordeaux'lu*, *Honolulu'lu* gibi yabancı özel adlara getirilen çokluk ve yapım eklerinin kesme işareti ile ayrılması (TDK *İmlâ Kılavuzu* 2000: 69) bir benzerlik göstermektedir.

Seçtiğimiz örneklerin bir bölümü de özel adların yazılışlarıyla ilgilidir:

İngilizce *Word'de* Türkçe *spelling* (*PC Net*, Aralık 2002, 168).

Internet Explorer'ı yeniden yükledim... Bu sorun büyük bir ihtimalle *Internet Explorer'ınızın* ayarlarından kaynaklanıyor (*PC Net*, Aralık 2002, 168).

MSN Messenger'la chat yapmak *OUT*, OYUN OYNAMAK *IN* (*PCWORLD*, Kasım 2003, kapak).

Messenger'ı güncelleyin (*PCWORLD*, Kasım 2003, 51).

MSN Messenger'ı Nereden *Download* Edebiliriz (*PCWORLD*, Kasım 2003, 51)?

Ayrıca *Event Viewer'da* listelenen olay kayıtlarını önem derecelerine göre sınıflandırmak... (*PCWORLD*, Kasım 2003, 156).

PCWORLD'den Avantajlı Kampanya (*PCWORLD*, Kasım 2003, 174)

Yukarıdaki örneklerde özel ad olarak geçen *Word*, *Explorer*, *Messenger*, *Viewer*, *PCWORLD* sözlerine gelen eklerin kesme işaretiyle yazılması *İmlâ Kılavuzu*'nda belirtilen, yabancı özel adlarda kesme işaretinin kullanılışı kuralına uymaktadır.

Hoş görülemeyecek bir tutum ise, kısaltmaların Türkçedeki harf adlarına göre değil de, İngilizcedeki harf adlarına göre okunmaları ve gelen eklerin de buna göre getirilmesidir.

GTA'den etkilendiler adam öldürdüler (*PCWORLD*, Kasım 2003, 188).

ADSL'in durumuna kısaca bir göz atalım... (*PCWORLD*, Kasım 2003, 138).

... Bu ay ben de evdeki bağlantımı *ADSL'e* taşımaya karar verdim. (*PCWORLD*, Kasım 2003, 139).

4.800 *dpi'da* mürekkep baskı (*CHIP*, Eylül 2003, 42).

SPAM'İ 18. Yüzyıl Metotlarıyla Durdurun (*PCWORLD*, Kasım 2003, 144).

Bu örneklerdeki kısaltmalar, özel ad dahi olsalar Türk alfabesindeki harf adlarına göre okunmalıdır. Her şeyden önce kısaltmaların terimin Türkçesinin baş harflerine göre olması gerekmektedir. Özel ad biçimindeki kısaltmalar ile Türkçesi bulunmayan terimlerin kısaltmasına da, son harfin Türkçedeki seslendiriliş durumuna göre ekler getirilmelidir: *GTA'dan* (oku-

Yabancı Kökenli Bilişim Terimlerinin Yazılışları

nuşu *ge-te-a-dan*), *ADSL*'ye (okunuşu *a-de-se-le-ye*) ve *ADSL'nin* (okunuşu *a-de-se-le-nin*), *dpi'de* (okunuşu *de-pe-i-de*)... Bir hece oluşturan kısaltmalar ise Türkçedeki okunuşa göre ek almalıdır: *SPAM*'i.

Bu konudaki örnekler, yazımızda değindiklerimizle sınırlı değil...

Bilişim Türkçesinin yaygınlaşması için yabancı kökenli terimlerin, sözlerin ve kısaltmaların kullanımına özen göstermemiz gerekmektedir. Türkçe karşılığı bulunan terimlerin kullanılması, ne yazılışta ne de okunuşta bir sorun çıkaracaktır. Henüz yaygınlaşmamış Türkçe terimden sonra başka içerisinde yabancı kökenli terimin kullanılması, bu terimlerin yaygınlaşmasını sağlayacaktır. Kısaltmalar ise kesinlikle Türkçe okunuşa göre ek almalıdır. Bu kısaltmaların Türkçe okunuşları kullanılmalı, ekler de Türkçe okunuşa göre getirilmelidir.

Yabancı kökenli sözlerin kullanımındaki tutarsızlıklar, aynı yayın organında değişik tutumların görülmesine yol açmaktadır. Bir yazarın *dijital* biçiminde yazdığı terim, bir diğer yazıda *digital* olmaktadır. *Lazer* / *laser*, *bayt* / *byte* gibi farklı biçimler yazımda karmaşa yaratmaktadır. Bu bakımdan yayımcılara (*editör*) önemli bir görev düşmektedir. Yazım ve terim birliğini sağlamak için yazıların çok dikkatli bir biçimde gözden geçirilmesi gerekiyor. Dilimizde karşılığı bulunan terimlerin Türkçeleri kullanılmalı, karşılığı bulunmayan yabancı terimler yerine de Türkçe karşılıklar önerilmelidir. Bunlar mümkün olamıyorsa, yabancı kökenli terimlerin yazılışında Türkçenin dil bilgisi kuralları göz önünde bulundurulmalıdır.